

KOOPERATİFÇİLİK VE TÜRKİYE'NİN TARIM EKONOMİSİNDEKİ YERİ

SADI AKIŞ (*)

Konuya Genel Bakış :

Kooperatifleşme hareketi, gelişmekte olan ülkemizde üzerinde önemle durulan bir mesele olmuştur. Fertleri toplum karşısında yalnız bırakmadan onların meselelerini çözmelerinde çok etkili bir kurum olma kalmada kalmamış, toplum kalkınmasında bir araç olarak düşünölmüştür. Karma ekonomi düzeni içinde ise kamu sektörü ile özel sektör yanında kooperatif sektörü olarak yerini almağa çalışmaktadır.

Kooperatifleşme hareketi, uzun zamandan beri bütün milletler tarafından benimsenmiştir. Ancak bazen dar kalıplarda mütaala edilerek belirli meselelerin çözümünü yapmak üzere kısa süreli olarak kurulmuştur. Bazende çok geniş tutularak bir rejim meselesi haline getirilmiştir. Bu akış içerisinde kooperatifler, muhtelif zamanlarda çeşitli kimseler tarafından değişik şekillerde tarif edilmiştir. Bu değişik tarifler kooperatif ve kooperatifçilik farkından meydana gelmekte, tarifi yapanların çeşitli siyasi ve iktisadi rejimlerin tesiriyle kooperatiflere değişik açıdan bakmaları neticesinde meydana gelmektedir. Bunun için kooperatifler kapitalizmi benimsemiş devletlerle, Kominizmi benimsemiş devletlerde değişik şekillerde kurulmuş ve farklı çalışma durumuna girmişlerdir. Bazıları kooperatifleri sendikalardan ayırmaya lüzum görmemişlerdir. Bunlara göre kooperatifler, köylü sınıflarının bir mücadele ve ekonomik nizam değiştirme vasıtalarıdır. Özellikle kapitalist ekonomilerde, komünist rejimlere ve sınıf hakimiyetine karşı çok etkili bir mücadele aracı olarak kooperatifleri düşünenler, bu hususta kooperatifleri sendikalardan ayırmakta herhangi bir fayda görmemişlerdir. Mücadele aracı olarak yerine göre sendikalardan, yerine göre de kooperatiflerden faydalanmak istemişlerdir.

Böylece kooperatifler de sendikalar gibi aynı özelliklere sahip kuruluşlar olarak mütaala edilmişlerdir. Kooperatifler uzun zaman ve çok defa siyasileştirilmek istenilmiş, insanlara tam bir hürriyet ve

(*) S.S.K. Erzurum Şb. İkinci Md.

eşitlik sağlamaya temayül edilmiştir. Bunun neticesinde ise toplumu veya kooperatif üyelerini belirli bir rejime sürüklemeye çalışmışlardır.

Türk ekonomisi sanayinin başlangıç devresindedir. Küçük sanayiden ağır sanayiye geçmeğe hazırlandığımız bu devrede ağır sanayinin icap ettirdiği sermaye birikimi henüz tam teşekkül etmemiştir. Gerekli atılımların yapılmasında tarım sektörünün sanayi için çıkış noktası olarak alınması gerekmektedir. Türk tarımında ise henüz verim artış problemleri dahi halledilememiştir. Nüfusumuz hızla artmakta, artan nüfusun çoğunluğu tarım sahasında bulunmaktadır. Ülkemizde 2.000.000 milyon civarında açık işsiz bulunmaktadır. (1) Ve bu günün gidişi ile her sene bu işsizler ordusuna 400 bin kişi eklemektedir. Bunun tabii neticesi olarakta köylerden şehire işgücü akını büyük problem olarak karşımıza çıkmaktadır.

Türkiye ortak pazarın üyesi olmuştur en önemli silahı ise bugün için tarım ürünleridir. Halbuki ihrac ürünlerimiz ortak pazarın üyeleri olan Yunanistan, İtalya, İspanya ile rekabet mecburiyetinde kalmakta, bu ülkeler ise Türkiye'ye kıyasla bazı önemli avantajlara sahip bulunmaktadır. Mesela tüketici ülkelere bizden daha yakın mesafede olduklarından nakliye de avantajlı bulunmaktadırlar.

Milli gelirin % 31'i, ihracatımızın % 70'e yakını tarım ürünlerinden elde edilmektedir. Yukarıda izahını yaptığımız güçlüklerin aşılmasında ise kooperatifçilik bir vasıta olarak düşünülmemekte ve tarım kenti sanayinin teşekkülünde olduğu gibi tarım ürünlerinin dış rekabetteki gerekli fonksiyonunun yapılmasında da etkili olacağı bugün herkes tarafından kabul edilmektedir.

Son yıllarda Türkiyede sosyal adaleti, bölgeler arası dengesizliği ve ekonomik kalkınmayı sağlama gayretleri hükümetlerin ve plancıların dikkatlerini kooperatifleşme hareketi üzerine çekmiştir.

Bilhassa son zamanlarda muhtelif vesilelerle Türkiyede kooperatifleşme hareketinden bir zaruret olarak bahsedilmesi, muhtelif kanun tasarıları hazırlanması ve hatta sık sık yabancı uzmanların getirilmesi böyle bir araştırmayı ihtiyaç haline getirmiştir.

Kooperatifleşme hareketi memleketimizin en önemli ekonomik sektörü olan zirai sektörle doğrudan doğruya ilgili olması bizde meselelerin etraflıca araştırılması kanaatini uyandırmıştır. Böyle bir hareket memleket nüfusunun yaklaşık olarak % 65 i olan köylü züm-

(1) Aralık-Şubat aylarında kullanılmayan insan gücü 7-8 milyona ulaşmaktadır. DPT. 872 SPD 199 Ankara 1970 sf. 23.

resini, şehirde yaşayan bütün vatandaşları (temiz, ucuz, iyi kalitede gıda alma meselesinden) ve ihracatı artırmak içinde Devleti doğrudan doğruya ilgilendirmektedir.

Memleketimizde kooperatifler ve kooperatif birlikleri üzerinde işmüdiye kadar yapılmış olan araştırmalarda mesele daha ziyade kuruluş formaliteleri, hukuki meselelerin açıklanması, muhasebe ve kredi kurumları ile münasebet yönünden incelenmeğe çalışılmıştır. Halbuki mesele pazarlama, sosyal adalet ve işletmecilikle de yakından ilgilidir.

Araştırmamızda kooperatifler ve kooperatif birlikleri daha ziyade işletmecilik ve pazarlama cephesi ile ele alınmıştır. Fakat meselelerin işletmecilik ve pazarlama cephesi incelenirken mali, hukuki ve genel prensipleride ihmal etmemiz imkansızdır. Çünkü kooperatif hareketin bütün cepheleri birbiri ile yakından ilgilidir. Bizim yapabileceğimiz, incelememizde meselenin hukuki ve mali cephesinden tamamen ayrılmadan kooperatifçiliğin çeşitli yönlerden tarifi, Pazarlama, Sosyal adalet ve kalkınma cephesi üzerine yönelmektedir.

I — Kooperatifçiliğin Tarifi ve Anlamı :

Kooperatifçilikle uğraşanlar, kooperatifçiliğe değişik açılardan bakmışlar bu bakışlara göre değişik tarifler yapmışlardır. Ancak bu tariflerde de müşterek noktalara rastlamak mümkündür. Biz tariflerde bu müşterek noktalardan hareket edeceğiz. Bunun için kooperatifleri ya ekonomik ya sosyo-ekonomik yahut da hukukî bakımdan ele alacağız.

A — Hukuk Yönünden Tarifi ve Anlamı :

a) Kooperatiflerin Kanununa Göre Tarifi

1163 sayılı kooperatifler kanununun 1. maddesi "Tüzel kişiliği haiz olmak üzere, ortaklarının belirli ekonomik menfaatlarını ve özellikle meslek ve geçimlerine ait ihtiyaçlarını karşılıklı yardım, dayanışma ve kefalet suretiyle sağlayıp korumak amacıyla gerçek ve kamu tüzel kişileri ile özel idareler, belediyeler, köyler, cemiyetler ve dernekler tarafından kurulan değişir ortaklı ve değişir sermayeli teşekküllere kooperatif denir." şeklinde tarif etmiştir.

b) Türk Ticaret Kanununa Göre Tarifi

6762 sayılı Türk Ticaret Kanununun 485. maddesi "Ortaklarına, iktisadi menfaat veya meslek veya geçimlerine ait ihtiyaçlarını yar-

b) Fertlerin veya Tüzel Kişilerin Müşterek İhtiyaçları ve Menfaatları Karşlanır :

Kooperatifleri menfaat birlikleri olarak düşünmek lazımdır. Bu hususta sayın Amiran KURTKAN şunları belirtmektedir. "Bir menfaatin müştereken takibi için teşkilatlanmış bir gruba menfaat birliği denir.

İnsanların menfaatlerini takibe çalıştıkları üç yol tesbit edilebilir" (5).

Birinci imkan, menfaatlerini geliştirme hususunda her ferdin müstakil surette hareket etmesi imkanındır. Bu şekilde hareket eden bir fert başkalarına karşı ne müsbet ne de menfi bir tutum göstermez.

İkinci imkan ferdin, başkalarını engelleyerek kendi gayesine ulaşması imkanı olup, bu yol israfli ve cemiyete zararlı bir yoldur.

Üçüncü imkan, insanların gayelerini işbirliği (kooperasyon) esasına göre birbirlerine yardım ederek gerçekleştirme yoludur. Bu yolda geçici bir zaman ve fertlerin iradelerine lüzum kalmaksızın meydana gelme şekillerinin dışında yazılı kanunlara dayanılarak ve menfaatin bir teşkilat kurularak gerçekleştirilmesine çalışılır. Şu halde menfaat birliği bir cemaat değil bir teşkilattır." (6) Bu teşkilatta ortakların müşterek ihtiyaçları karşılanır.

c) Kooperatiflerin İdaresi Demokratik Esaslara Göre Yapılmaktadır :

Menfaat birliği olarak düşündüğümüz kooperatif teşkilat, fonksiyonlarını ifa ederken mevcut kanunlara bağlı kalmaktadır. Bu husus ise teşkilatın nizamını meydana getirmekte ve devamlılığını sağlamaktadır.

Ortak menfaatların korunması herşeyden önce yönetimle yakından ilgilidir. İdarenin aksayan yönlerini gidermek ise bütün üyelerin görevleri arasında düşünülmektedir. Bunun sonucunda ise her ortak genel bir reye sahip bulunmaktadır. Mademki ortaklar sermayeye katılmaktadır, yönetimde katılmaları haklarıdır.

d) Hizmetler Piyasa Fiyatıyla Görülmektedir :

Hizmetler piyasa fiyatına görülmekte isede sağlanan fayda ortakların alışverişine veya arzedilen hizmetlerden istifade nisbetine

(5) MacIver and Page, Society, Cilt 1 Sf. 12 Naklen Amiran KURTKAN Köy Sosyolojisi Fakülteler Matbaası İstanbul 1968 Sf. 153.

(6) Amiran KURTKAN Köy Sosyolojisi Fakülteler Matbaası İstanbul 1968 Sf. 154.

göre pay edilmektedir. Kooperatiflerde sağlanan kârın bir kısmı üyelerine risturun olarak verilir. Bu da hizmetlerin gerçekte piyasa fiyatının altında yapılmasını sağlamış olur. Kârın diğer kısmı ise kooperatifin faaliyetlerini devam ettirmesi için ayrılır. Ayrıca kooperatifle doğrudan ilgisi olan kuruluşlara iştirakler de sağlanmış olur.

e) Kooperatifler Hem İktisadi Hemde Sosyal Bir Teşebbüstür :

Sosyal dilimler arasındaki meselelerin ayarlanması, zayıf dilimlerin kuvvetli dilimlere karşı aksayan yönlerini giderici bir rol oynar. Üyeler kendi sosyal meselelerinin hallini de dikkate alırlar. Ayrıca fertlerin iktisadi menfaatleri de korunur. Bunun için kooperatifler hem iktisadi, hemde sosyal bir teşebbüstür.

f) Kooperatif İdaresi Gönüllü İdarecilerle Yürütülür :

Bu günün çok cepheli ve ihtisas isteyen meselelerini çözmek için idarecide bazı vasıflar aranmaktadır. İktisadi hayatın zor şartları, insanlarımızı menfaatlarını korumaya yöneltmiştir. Kooperatiflerin idareleri ise hem zaman kaybı gerektirir hemde bazı konularda ihtisas ister onun için yönetimin profesyonel idarecilerle yürütülmesi gereklidir, ancak bu vasıflara haiz kişilerin gönüllü idareciler olarak çalıştırılmaları her zaman mümkün olmamaktadır. Bu vasıflara sahip olan gönüllü idarecilerin bulunmadığı zamanlarda idarenin profesyonel idarecilerle yürütülme lazımdır. Bu hususun önemi işlerin bozulmasından sonra anlaşılır ancak o zaman da iş işten geçmiş olur.

g) Kooperatifler Toplum Kalkınmasını Benimseler :

Kooperatifler toplumun iktisaden kalkınmasını da üyelerinin kalkınması kadar önemserler. Kooperatiflerin toplum kalkınmasına yardımları iki çeşittir. İlk olarak kooperatifler gayelerini gerçekleştirmek isterken üyelerinin menfaatından hareketle toplumu meydana getiren üyelerini, dolayısı ile toplumu iktisaden kalkındırmış olurlar. Çünkü bütünün içtimai sınıfları gelişmezse o bütünün unsurları tek tek gelişemez. İkinci olarak kooperatif bünyesinde teşekkül eden sermaye fazlası yatırımlara kanalize edilmektedir. Bu yatırımlar sonunda binlerce kişiye iş sahası açıldığı gibi bu teşekküllerin memleket kalkınmasına yardımlarında küçümsenemez.

C) Kooperatif Çeşitleri :

Kooperatiflerin münferit faaliyetlerinde benimsediği davranışlar, sonunda kooperatif geleneklerini teşkil etmektedirler. Kanun koyucu

İşte 780 bin km² ye yayılmış olan üreticiden ürünlerin toplanıp tüketim merkezlerine getirilmesinin güçlüğü bu sahada çalışan aracı tüccarı yalnız ve rakipsiz durumda bırakmıştır. Bazı ürünlerin aynen kullanılmamaları bazı işlemlere tabi tutulması nedeni ile ara hizmetlere ihtiyaç olmakta ve kanal daha çok uzamakta bunun neticesi ise pazarlama masraflarının çoğalmasına sebep olmaktadır.

Tarım ürünlerinin çabuk bozulabilir özelliği, toplarken, taşırken, ambalajlarken ihtisas isteyen hizmetleri gerektirmektedir. Zirai ürünler kısa üretim devresinde, mevsimlik olarak yetiştirilir. Bu özellikler ürünlerin pazarlamasında ya kuvvetli teşkilatlara veya kalabalık ve kademe kademe hizmete veya hizmetliye ihtiyaç gerektirmektedir.

Tarım ürünlerinin dış pazarlaması ise daha karışık ve daha zor olur. Dış pazar etüdüleri yapmak, pazarların mevzuatlarını öğrenmek, yabancı firmalarla iyi ilişkiler kurmak, müessesesevi bir takım hasletler gerektirir. Bu ise pazarlama kanalının uzamasını icap ettirir.

Türkiyenin coğrafi yapısı, ulaşım imkanlarındaki güçlük ve tarım ürünlerinin kendisine has özellikleri aracılardan zaman zaman mallar üzerinde spekülasyon yapmalarına imkan vermektedir, bunun tabi sonucu olarakta memleket ekonomisinde devamlı ve bazen gereksiz fiyat artışlarına sebep olduklarına şahit olmaktayız. Mesela Erzincan'ın merkez köylerinden orta yurt da (ulaşım iyi, şehre uzaklığı 20 km.) temmuz ayında köyde aracı tüccar (toplayıcı) salatallığın kilosunu 35 krş. a bedeli satıştan sonra ödenmek üzere topladığına şahit olduk. Bu toplayıcı salatallığı bir kamyonla Erzurumda kabzımalaya devretti. Kabzımalaya, manavlara tevzi etti. Salatallığın manavda satış fiyatı en fazla 125 kış. olması icap ederken 230 krş. olduğunu müşahade ettik. Burada pazarlama zincirinde hata görülmediği halde istismara şahit olmaktayız, hatta bazı yerlerde sebze ve meyvelerin fiyatlarını düşürmemek için toplandıktan sonra imha edilmesini hepimiz bilmekteyiz. İşte bu zinciri ortadan kaldırmak değil ama kontrol etmek için kooperatifçilik bir çözüm yolu olarak karşımıza çıkmaktadır.

Kooperatifçilik, çeşitli iddialara rağmen, özellikle tüketim kuruluşlarında pazarlama hizmetlerini ortadan kaldırmak değil, aksine bu hizmetleri patron haline geçen üyelere, hatta bunlar dışındaki muhtemel her müşteriye daha mükemmel şekilde arz edebilmek üzere çalışmayı gaye edinen bir sistemdir. Burada amaç, pazarlama hizmetleri için bağımsız hizmetlerin alacağı ek ücret veya kârı üyelere bırakabilmektir. Kooperatif sistem, biri tüketim pazarına, öbüründe üretim pazarına bağlı alanlarda çalışan kuruluşlara sahiptir. Kooperatifçilik, pazarlama hizmet ve müesseselerinden hiçbir eksilme yapma-

maktadırlar. Sadece, üyelerine daha iyi hizmet görmek ve özel teşebbüsün kârını üyelerine sağlamak amacı güderi

B — Ekonomik Sebepler

a) Üretim Maliyetleri ve pazarlama Masraflarının Düşürülmesi :

Tarım ürünlerinin maliyetlerinin düşürülmesi de diğer üretimlerde olduğu gibi evvela üretimi meydana getirecek maddelerin (tohum, gübre, alet, ilaç, kredi) bol, ucuz ve kaliteli olması ile mümkündür. Halbuki memleketimizde üreticinin pazarlık gücünün olmayışı ve bu maddeleri her üreticinin az ve teker teker olması dolayısı ile kaliteli ve ucuz alamaamlarına sebep olmaktadır. Üretim maliyetlerinin düşürülmesi için üreticinin teşkilatlanması ve lazım olan maddelerin toptan, ihtisas sahiplerince istihsaline bağlıdır.

Pazarlama masrafları ise ülkemizde oldukça kabarıktır. Perakendeci fiyatları üretici fiyatlarının 4,3 mislidir. Aradaki fark ister masrafların ağırlığı olsun, isterse pazarlama kurumlarının gelirleri arasında müteala edilmiş olsun pazarlama masrafları arasında müteala edilecektir. 4,3 misli fiyat artışı çok kabarıktır. Bazı yabancı uzmanlara göre pazarlama masrafları üretim maliyetlerinin % 60 ını geçmemelidir.

Pazarlama masraflarının azaltılması için pazarlama kanallarındaki uzunluğungid erilmesi lazımdır. Bu da üretici ve tüketicinin birbirine olan yakınlığının sağlanması ile olur. Bu yakınlığın sağlanmasındaki görev ise pazarlama kurumlarıdır.

Son senelerde gelişmiş ülkelerde üretici işletmelerin ürettiği mal ve hizmetlerin pazarlamasını kendi kontrolleri altında bulundurmaya tercih etmeleri devamlı sürümün sağlanmasını ve pazarlama masraflarının azaltılmasını sağlamak istemelerindedir.

Tarım ürünlerindeki aracılar her zaman ucuz fiyat bol sürüm ilkesini benimseyebilirler bu da üreticiyi zor duruma düşürür, bunun için üreticiler birleşerek bir yönden üretim fonksiyonunu rasyonelleştirmeye çalışırken diğer yönden kendi mallarının pazarlamasında gereken dikkati gösteren kooperatif teşekkülleri meydana getirmek mecburiyetindedirler.

b) Tarım ürünlerinin vasıf ve şekil değiştirmesinde kooperatifler :

Tarım ürünlerinin bazen işleme tabi tutulması, şekil ve vasıf değiştirmesi gereklidir. Mesela hasat zamanında zeytinin kilosu 5-6 li-

Üretim artışının önemini bilmekteyiz, ancak bu artışın nasıl ve hangi sahalarda yapılacağına araştırılması gereklidir. Memleket ekonomisinde çok önemli yeri olan tarım ürünleri üretimi iç ve dış pazar ihtiyacını miktar ve kalite bakımından karşılayacak projeye bağlanmadan çiftçiye hangi hizmetlerin nasıl götürüleceğini kestirmek güçtür. Bu projelerin hazırlanması ilgili bakanlıklar'la kooperatiflerin müşterek, çalışmaları neticesi daha isabetli hazırlanır.

Üretim artışına sebep olan en önemli etkenlerden biriside kârlılıktır. Oysaki ülkemizde tarım ürünlerinin kârı üretici de kalmamaktadır. Kâr daha çok aracılarla gitmekte, üreticide ancak emeğinin karşılığını almaktadır. Tarım sahasında hakim olan bir düşünce de şudur.

Ülkemizde çalışma imkanları mevcut olsa, çiftçi tarım sahasına verdiği emeği diğer işlere satsa daha çok para kazanacağına inanmaktadır. Halbuki çiftçinin bu sahaya emekten ayrı olarak sermayeside bağıdır, bunların hiç karşılığının alınmadığını bilmektedir.

Yapılan araştırmalar göstermiştir ki, toptancı fiyatları üretici fiyatlarının 2,5 ve perakendeci fiyatları üretici fiyatınının 4,3 mislidir. Bu hesaba göre zirai sektöre 1,5 milyar TL. Ticari Sektöre ise 6,5 milyar TL. kâr kalmaktadır. (10) Kooperatifler kârın adil dağıtımını sağladıkları an Türkiyede verim artış probleminin en büyüğünü halletmiş olacaktırlar.

C — Sosyal Sebepler

Tarım kesiminde kooperatifçiliği zaruri kılan sebeplerden üçüncüsü sosyal sebeplerdir. Sosyal sebeplerde çok çeşitli ve değişik şekillerdedir. Ancak biz bu sebepleri şöyle sınıflandırabiliriz :

a) Gelir Dağılımına Etkisi

1 — Müstahsil gelirin artması

aa) Kredi kurumlarına etkili olmakla gelir artışı :

Tarım alanında sermaye birikimi yoktur. Üretim önce masraf sonra verim ilkesine dayanır. Bu durum üreticinin müşkül durumda kalmasına veya dışarıdan kredi bulmanın yollarını aramasına sebep olur. Özel şahıslardan alınan krediler ise üreticiye çok pahalıya mal olurlar. Bu durumun giderilmesinde kooperatifçilik en etkili yoldur. Tarım

(10) Ziraat Odaları İktisadi Raporu 1970. Sf. 7.

kredileri, ticari kredilere nazaran bazı farklılıklar gösterir. Evvela kredinin verimli olması ucuz ve yeterli olmasına bağlıdır. Üstelik bu krediler tarım üretiminden doğan özel risklerin etkisi altındadır. Ayrıca tarımda sermaye devir hızı ağırdır. Elde olunan hasılanın faizi karşılması zor olmaktadır. Bizim gibi tarımı tabiat şartlarına bağlılıktan kurtarmamış memleketlerde risk çok önemlidir.

Tarım kredilerinin bu özellikleri kredi kurumlarının tarım sahasına kredi açmalarını engellemektedir. Üreticinin kooperatifler halinde teşkilatlanmaları neticesi, bu kredileri sosyal bir güç ve mesele olarak karşımıza çıkarmakta, tarım sahasına kredi akışını sağlamaktadır. Bu sahaya verilen kredi yinede çeşitli şekillerde başka alanlara kanalize edilmeğe çalışılmaktadır. Mesela Ziraat Bankasınca tarım sahasına açılan kredilerden tütün kredisi tetkik edilirse durum daha iyi anlaşılır.

Tarım ürünlerimizden tütün sahasına açılan kredinin dağılışı şöyledir. Tütün tüccarlarına ihracat kredisi olarak verilen miktar 650 milyon TL. olduğu halde üreticiye açılan kredi 250 milyon TL. dir. Tütün sahasına açılan 900 milyon TL. lik kredi tarım kredileri arasında görülmektedir. Halbuki bunun 650 milyon TL. si'ni ticari kredi olarak görmek lazımdır.

bb) Üretimde lazım olan maddelerin bol ve ucuz temini ile gelir artışı :

Üreticilerimiz, üretim için lüzumlu olan tohum, gübre, ilaç ve aletleri pazarlık gücünün olmayışı ve az miktarda teminden dolayı çok pahalıya, bu sağlayış bilgi sahibi olmadıklarından dolayı da kalitesiz veya tesadüfi olmaktadır. Halbuki satış kadar almak da önemlidir. Bu ihtiyaçların gereği gibi temini üretim masraflarını azaltacağı gibi üretiminde artmasını sağlayacağı bilinmektedir. Bunların neticesinde ise müstahsil geliri artacaktır. Kooperatifler ihtiyaç maddelerinin temininde üreticinin pazarlık gücünü artırıcı kolaylıkları sağlayacaktır. Lüzumu halinde bu maddelerin üretimini yapmak mümkün olacaktır.

2 — Müstehlik gelirinin artması :

Kooperatifçiliğin gelişmesi yalnız müstahsil gelirinin artması olarak düşünülmemelidir. Kooperatifçiliğin fiyat istikrarını sağlaması neticesinde müstehlik'in alış gücü artar. Gelir sabit olsa bile fiyat farkı müstehlikin lehinde ve refahını artırıcı mahiyettedir. Ayrıca satış kooperatifleri ile istihlak kooperatiflerinin birleştirilmesi neticesi müsteh-